

konceptím. Pamětníci, zvláště z řad někdejších mladších adeptů jazykovědy, si připomínají i různé Trávníčkovy výroky v tomto směru, které v jeho seminářích přijímali s tajenými úsměvnými rozpaky. Naproti tomu je třeba s trvalým respektem vzhlížet k Trávníčkovým hlubokým znalostem jazykového materiálu a schopnostem pronikavé analýzy, k jeho poctivému úsilí o nalézání vědecké pravdy a k jeho přímo neúporné pracovitosti. Následující generace mohou k jeho dílu přistupovat s různým stupněm souhlasu či nesouhlasu, ale bylo by krajně nespravedlivé a neprospěšné je opomíjet.

Stanislav Žaža

Vzpomínka na Trávníčka badatele a učitele

Když jsem se r. 1947 zapsal na filozofickou fakultu v Brně, byl až legendární osobností její bohemistiky. Byl široce i mimo okruh filologů známý a uznávaný jako svrchovaný arbitř ve věcech mateřského jazyka, hlavně jeho správnosti. Kdekd se dovolával jeho *Slovníku* (a už přitom vlastně i zapomínal na spoluautorství Vášovo) a dlouholeté série jeho jazykových koutků v našich novinách.

Na fakultě jsem ocenil jeho znalecký přínos k vývoji češtiny, četl jsem jeho habilitační spis, učil jsem se – pracně a se zařatými zuby – z jeho objemné a materiálově nabitě české historické mluvnice, ale přímo uchvácen jsem byl jeho dvojdílným spisem o neslovesných větách. Stopy toho počátečního obdivu nosím v sobě dodnes, i když teď už dobře vidím, že mnohé jeho prehistorické až glotogenetické výklady jsou dosti spekulativní, protože i méně opřené o indoeuropeistické poznatky z první ruky. Ty ovšem vědě nabídl Trávníčkův učitel indoeuropeista Karlovy univerzity Josef Zubatý, a právě k autentickému Zubatému jsem byl já sám přiveden četbou Trávníčka. Pozdním završením této badatelské linie Trávníčkovy se stala jeho historická, vlastně vývojová syntax češtiny, která vyšla jako jeden ze samostatných svazečků kolektivní učebnice české historické gramatiky. Je dnes bohužel dosti zapomenutá, zjevně už kvůli své těžko snesitelné politicky ideologizující kurtoazii, s níž se autor opakovaně (a zcela nadbytečně) dovolával Stalinových statí o jazykovědě. Navíc může ta knížka sotva sloužit v pravém slova smyslu jako základní vysokoškolská učebnice, protože ta by musela podávat elementární a encyklopedicky svým způsobem úplné a vyvážené poznatky. Na to je Trávníčkova příručka pojata příliš jednostranně a hypoteticky. Ale pro její celkovou koncepci a dalekosáhlé zasazení do genetických východisek ji stále pokládám za jednu z neoriginálnějších historických skladeb slovanských jazyků.

K osobní Trávníčkově charakteristice chci zachovat vzpomínku na to, že jeho obrovský psací stůl ve fakultní pracovně byl zarovnán několika poschodími odborné literatury, jen uprostřed zela malinká ploška osmerkového formátu, na které psal. Vždy tužkou, velmi čitelně a opravy gumoval, takže se jeho texty dobře opisovaly na stroji.

Jako učitele jsem ho na řádném studiu moc neužil. Tehdy právě vyšla syntax Šmilauerova a Trávníček v ohlášené přednášce žádný soustavný výklad nepodával, jen nesystematicky a podrážděně napadal jednotlivé Šmilauerovy formulace. Připadalo mi to v prvním ročníku studia pořád dokola to samé. Zato po absolutoriu jsem si Trávníčka jako učitele užil. Konal pro asistenty a aspiranty jazykovědný seminář s improvizovaným střídáním nejrůznějších dílčích témat. Docela mě to zajímalo.

Musíte si ho ovšem představit jako vysokého štíhlého muže, zabraného do sebe a zjevně beze smyslu pro humor, člověka nekomunikativního a autoritativního. Byl to typický choleric s naléhavými, vysokým hlasem až ječivě pronášenými intonacemi nepřipouštějícími odpor. K nám, generaci vnukovské nebo „jazykovědným dorostencům“, jak nás někdy označoval, se Trávníček přece jen choval trochu snášenlivěji než ke generaci synovské, což byli v té době už univerzitní profesori a naši šéfové. Ti se dokonce snažili setkání s Trávníčkem co možná nejvíce vyhnout, a dokonce

i k projednání různých záležitostí semináře za ním posílali ty mladé, zvláště Bauera a Jelínka. Když jsme si na Trávníčka zvykli a pochopili jsme, že jsme ta přece jen poněkud chráněná „mladá generace“, začali jsme si na něho i pomaloučku polehoučku troufat. Vzpomínám si, jak ho jednou v žáru spekulací napadlo, že první odklon od nominálního přísudku ke slovesnému nastal z potřeby vyjádřit budoucnost. Odvážil jsem se namítnout, že to neodpovídá situaci v starých indoevropských jazycích, kde právě kategorie futura je i morfologicky sporná. Okamžitě jsem byl seřván a odmítnut. No nic, říkal jsem si, aspoň jsem mu nasadil blechu do ucha. A skutečně. Příští týden nám upřesňoval totéž téma znovu, tentokrát mluvil o kategorii času vůbec a dodal zcela kategoricky, že nejpозději padlo zjevně na váhu vyjadřování budoucnosti. Nijak svou minulou opačnou tezi neodvolal ani výslovně neopravil, pouze předložil novou jako neodvolatelné aktuální tvrzení a výhrůžně se díval, jestli někdo něco nenamítá. Nenamítal.

Když teď po sobě tu osobnostní Trávníčkovu charakteristiku čtu, trochu se bojím, že by mohl jeho celkový obraz vyjít snad až jako ne zcela spravedlivá karikatura. Ve skutečnosti jsem se od něho naučil hodně. Nechci, aby snad vznikl dojem, že by mě byly jeho jednostranné a autoritativní postoje nějak lidsky srážely nebo odborně deformovaly. Už jsem měl svůj rozum a dokázal jsem si ujasnit, co je z něho pro mne nepřijatelné. Nemělo by teď proto překvapit moje přiznání, že jsem si od Trávníčka odnesl i mnoho pozitivního. Především jsem vždycky mimo jakoukoli pochybnost vnímal, že měl o češtině neuvěřitelné množství znalostí a trvale o ní se zaujetím a láskou přemýšlel, i když byl jen slabě vybaven filozoficky založeným smyslem pro výkladovou systematičnost. Opakovaně nás však vyzýval, abychom své myšlenky donosili. To sloveso je skvělá metaforická narážka na těhotenství a porod životaschopného plodu. Sám jsem ho jednou viděl, jak se zcela volným krokem prochází po Neumannově ulici, na níž bydlel, a chvílemi se zastavuje tváří ke kamenné zdi, která tam drží svah nad chodníkem, a výrazně, ale nepřehnaně gestikuluje rukama. Bylo to zjevné: myslel o jazyce a už se nepochybně i pokoušel rodit formulace, zatím bez tužky a papíru.

Musím říci, že jeho osobnostní vyzařování a jeho výzva k neustávajícímu myšlení mi uvízla trvale v mysli, a když se teď jako stařec dívám zpět, zjevně i v srdci.

Radoslav Večerka